

OLASZ Lajos, PhD.
főiskolai docens
Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Szeged

college associate professor
University of Szeged
Juhász Gyula Faculty of Education
Szeged, Hungary
e-mail: olasz@jgypk.szte.hu

TERVEK A FELVIDÉK VISSZAFOGLALÁSÁRA
1920-BAN

PLANS FOR REOCCUPYING HIGHLAND IN 1920

ABSTRACT

In 1920, the Hungarian political and military leadership still saw a realistic opportunity to modify the peace conditions. The idea was partly built on the serious interior problems of the Czecho-Slovakian. On the other hand, a crisis situation might have been created in the region by the success of the Soviet-Russian Red Army that was pushing forward towards the West. In both cases, it could have been possible to count on the Western powers' favourable receipt of the act of the National Army in order to help Poland that was threatened by the Soviets, to stabilise the region, and to eliminate Bolshevik threat. However, in order to do that, the Hungarian troops had had to march in the Highlands. The Hungarian Government held confidential negotiations with French personalities who would have propended to accept that in turn of Hungarian help, Highland or at least its Eastern part could belong again under Hungarian control. Eventually, the military plans (Awakening, Dawn, Arpad) could not be implemented because of the lack of political conditions. The Polish stopped the Soviets' sudden attack, while in Czecho-Slovakia no Bolshevik turn took place.

Kulcsszavak: békeszerződés, Felvidék, Nemzeti Hadsereg, magyar–lengyel kapcsolatok

Keynotes: Peace treaty, Highlands, National Army, Hungarian–Polish relations

1. A kezdeti elképzelések

Az 1919 őszen hatalomra kerülő magyar vezetés nem mondott le arról, hogy az idegen uralom alá kerülő országrészekből valamennyit visszaszerezzen. Mivel a diplomáciai út az 1918–1919-es próbálkozások során nem hozott eredményt, számításba vették a katonai fellépés lehetőségét. Október folyamán, a korábban fővezéri szerepkörben megjelenő Horthy Miklós, miután elnyerte az antant budapesti megbízottai, Ernst Troubridge Reginald Gorton, Harry Bandholtz tábornok, illetve George Clerk szimpátiáját, mind aktívabban bekapcsolódott a politikai folyamatok alakításába is. Horthy szerint a nyugati hatalmak két esetben fogadták volna el, hogy a magyar haderő átlépje a demarkációs vonalakat: ha a szovjet-orosz csapatok ellen harcol Közép-Európa védelmében, vagy ha valamelyik szomszéd államban bolsevik forradalom robban ki, és ennek leverésében vesz részt.¹

1919. október 28-án Horthy emlékiratot juttatott el a miniszterelnöknek, a külügy- és a hadügyminiszternek. Ebben kifejtette, hogy az ország legfőbb ellenfele Románia, mert a legnagyobb területet foglalta el, és a legerősebb haderővel rendelkezik. Ellene azonban csak hosszabb felkészülés esetén lehetne fellépni. A délszláv állammal keresni kell a megegyezés lehetőségét a románokkal való közös ellentét alapján, ugyanakkor a horvát szeparatizmus csendes támogatásával akadályozni lehet a szerbek túlzott megerősödését. Ausztria esetében számolni lehet egy bolsevik forradalmi kísérletre, amely felszámolásában a helyi konzervatív erőkkel együttműködve a Nemzeti Hadsereg is részt vehet. Ha Magyarország biztosítja magát ezen államok irányában, lehetősége nyílik egy Csehszlovákia elleni támadásra, a Felvidék visszafoglalásáért.²

Ebben a magyar kormány a szlovák nemzeti mozgalomra is építhet. Dél-Lengyelországban egy 10 000 fős szlovák légiót lehetne felállítani, melynek a felfegyverzését Magyarország anyagilag támogatná. Zala megyében szintén szerveznének egy szlovák seregettestet, melynek állományába az Olaszországból hazatérő hadifoglyok kerülnének, magyarokkal kiegészítve, de úgy, hogy a tiszték szlovákok legyenek. A Prága magatartásával elégedetlen Andrej Hlinka vezette nacionalista erők és a monarchista érzelmű papság által felfokozott csehellenes hangulatban a két légió egyidőben törne

be a Felvidékre, miközben a Nemzeti Hadsereg birtokba venné Pozsonyt, Komáromot és Párkányt. Hasonlóképpen hídfőket foglalna a magyar haderő, ha Csehszlovákiában forradalom törne ki és az antant hozzájárulna, hogy a rendteremtésbe a magyarok is bekapcsolódjanak.³

A katonai terveket, amelyek a Felvidék pacifikálása címet viselték Nagy Pál altábornagy dolgozta ki, aki a román kivonulás után átvette a miskolci katonai körlet parancsnokságát. Nagy azzal számolt, hogy Szlovákiában Eugène Mittelhauser tábornok irányítása alatt 5 hadosztály állomásozik, Kárpátalján pedig 1 hadosztály, Robert Paris tábornok vezetésével. Ezért a magyar terv a meglepetésre és a szlovák nacionalista erők együttműködésére épített. A főcsapást az Ipoly alsó folyásánál tervezték. Az ezzel egyidőben indult volna támadásra lengyel területről a szlovák légió. Ebben a helyzetben a bekerítéstől fenyegetett csehszlovák csapatok, magyar várakozás szerint komolyabb ellenállás nélkül visszavonultak volna.⁴

Az akció végrehajtásához azonban nem voltak meg a szükséges feltételek. Magyarország ugyan biztosította a fedezetet egy 10 000 fős légió felállításához, a szervezés azonban nem haladt. A Felvidéken működő magyar és szlovák ügynökök jelentősen eltúlozták a helyi lakosság elégedetlenségét, amely érzékelhető volt ugyan, de koránt sem jutott el a fegyveres felkelésig. Hiányzott a kellő szervezés, mozgósítás, és a magyarországi viszonyokról érkező hírek is elbizonytalanították a lakosságot. A Nemzeti Hadsereg ereje 1919 végén nem volt elegendő komolyabb katonai művelet végrehajtására. A hadrendben 4 gyaloghadosztály (Szombathely, Székesfehérvár, Kaposvár és Szeged) és egy lovasdandár szerepelt, 25 055 fővel. Ezt az alakuló budapesti, miskolci körletek csapatai, a különítményekből szervezett vadászászlóaljok, a csendőr és rendőrtartalék, illetve a különböző rendvédelmi szervek állománya egészítette ki, 55–60 000 főre. A haderőfejlesztés közvetlen célja 7 gyalog- és 1 lovashadosztály felállítása volt, amely 80–85 000 főnyi reguláris haderőt jelentett.⁵

A csehszlovák haderő viszont lényegesen erősebb volt, mint amivel a Felvidék pacifikálása számolt. A Felvidéken állomásozó 6 hadosztály állományát, további 2 tartalék seregtest mozgósításával 100 000 főre tudták növelni, cseh-morva területen pedig 12 hadosztály állt rendelkezésre. Teljes mozgósítás esetén Prága 300 000 katonával rendelkezett. A magyar feldeírítás szerint a csehszlovák katonák fele baloldali érzelmű volt, az ellenforradalmi Magyarországot tehát kétszeresen (nemzeti és ideológiai alapon) az ellenségüknek tekintették. December–január folyamán Prága védelmi intézkedéseket tett egy esetleges magyar támadás elhárítására. A csehszlovák kormány éberén figyelte, hogy Budapest hajlandó-e elfogadni a béke-

feltételeket, és hogy az aláírás előtt nem készül-e területfoglalásra, hogy kész helyzet elé állítani Párizst (ahogyan ezt 1919-ben a cseh, román és szerb csapatok is tették).⁶

A diplomáciai környezet sem kedvezett egy magyar akció megindításához. Edvard Beneš november elején védelmi szerződés megkötését javasolta a délszláv kormánynak. December 20-án ezzel kapcsolatos vezérkari egyeztetésekre került sor a két állam között, ami után a katonai megbeszélések havi rendszerességgel ismétlődtek. Január 5-én Prága hasonló javaslattal kereste meg a román kormányt. Január 10-én osztrák–csehszlovák tárgyalások indultak a gazdasági és politikai együttműködésről. Prága felajánlotta, hogy katonai támogatást nyújt Ausztriának egy magyar támadás esetén. A csehszlovák kormány tehát igyekezett partnereket találni Magyarországon tartására.⁷

Változott a nyugati hatalmak magatartása Szovjet-Oroszországgal kapcsolatban. Anton Gyenyikin tábornok Önkéntes Hadseregének veresége után a nagyhatalmak hajlandóak voltak elismerni az aktuális lengyel–szovjet határt, és januárban a Nagykövetek Tanácsa feloldotta a Moszkvával szembeni gazdasági blokádot. Georgij Csicserin külügyi népbiztos december 21-én javaslatot tett Lengyelországnak a béketárgyalások megindítására. A Népbiztosok Tanácsa január 28-án elismerte a lengyel felségjogot az addig elfoglalt területekre, és kötelezte magát, hogy a jövőben nem köt Lengyelország ellen irányuló nemzetközi szerződést. Erről a szovjet kormány február 2-án hivatalos jegyzéket küldött Varsónak.⁸

Közben Horthy igyekezett meggyőzni az antant megbízottait, hogy a szovjet-országi haderő Lengyelország vagy Románia elleni támadása, illetve a szomszédos országokban kirobbanó bolsevik forradalom esetén a Nemzeti Hadsereg jelenti a keresztény Európa védelmét. Január 18-án, az ekkor már az államfői poszt várományosának tekintett fővezér a brit misszió vezetője, Thomas Hohler közbenjárását kérte Magyarország érdekében, hangsúlyozva, hogy ha a nagyhatalmak semmilyen megértést nem tanúsítanak, akkor nem marad más út a magyar politika számára, minthogy ismét Németország felé forduljon. Hohler egyeztetett Gorton tábornokkal, és január 24-i Londonba küldött jelentésében felvetette, hogy a magyar haderő valóban hatásos védőövet képezhetne a Vörös Hadsereg európai betörésével szemben.⁹

Január 28-án a magyar kormány külön tervezetet készített az egy héttel korábban átvett béketervezet katonai előírásainak módosítására. Ez az általános védkötelezettség fenntartását, esetleg a hivatásos haderővel kombinált alkalmazását tartalmazta. Kérte a hadianyaggyártás korlátainak megszüntetését, az engedélyezett 7 hadosztály nyugati fegyverekkel való ellátását,

hadosztályok keretében 1-1 repülő- és páncélos század felállítását. Cserébe kilátásba helyezte, hogy fellép a szovjet-országi haderő ellen. A szomszédos államok vezetése elképzelhetőnek tartotta, hogy a nagyhatalmak, saját erőik kímélése érdekében készek felhasználni a magyar csapatokat a Vörös Hadsereg elleni harcban, és ezért cserébe bizonyos engedelményeket tenni. Február 4-én a bécsi jugoszláv követ azt jelentette Belgrádba, hogy bizalmas megbeszélésre került sor Franchet d'Espèrey tábornagy és a budapesti kormány között. Ezen elhangzott, hogy a bolsevikok elleni magyar katonai fellépésért cserébe az antant megfontolja bizonyos határmenti térségek (Arad, Nagyvárad, Kassa, Komárom) visszaadását, illetve a Nemzeti Hadsereg felfegyverzését és az általános védkötelezettség engedélyezését. A hír ugyan nem felelt meg a valóságnak, de jól jellemezte az egyelőre még képlékeny politikai viszonyokat.¹⁰

Az adott helyzetben a magyar vezetés két biztató jelet látott. Franciaországban január végén kormányváltásra került sor. Az új miniszterelnök, Alexandre Millerand és a külügyek irányítását hamarosan átvevő Maurice Paléologue a korábbinál fokozottabb figyelmet szentelt Magyarországnak. A közép-kelet-európai régió stabilitása szempontjából fontosnak ítélték, hogy Budapestet is bevonják a térség újjáépítésébe, elsősorban egy lengyel–magyar–román együttműködés keretében. Másrészt felmérték, hogy a régió gazdasági kiaknázását tekintve a francia érdekcsoportok hátrányba kerültek a britekkel szemben. Mindez nem jelentette a magyar revíziós igények támogatását, de támasztott bizonyos reményt a békefeltételek módosításával kapcsolatban.¹¹

A másik lehetőséget Magyarország számára a győztesek sorába tartozó Lengyelországgal való együttműködés jelentette. A béketervezetre válaszul készült február 8-i magyar javaslat már felvetette, hogy a bolsevizmus Európától való távoltartását nagymértékben szolgálhatná a közös lengyel–magyar határ. Ez gyorsan megteremthető lenne, ha a szlovák és ruszin lakosság egy népszavazás során a Magyarországhoz való csatlakozást választaná. A lengyel kormány, bár igen óvatosan, szintén szót emelt Párizsban a magyar elképzelés mellett. Varsó számára a magyar Felvidék kívánatosabbnak tűnt, mint hogy Prága, egy ukrán kombinációval esetleg Galíciára is igényt formáljon. A szorosabb együttműködést a közös határ hiánya megnehezítette. A lengyel kormány azonban egy Csehszlovákia elleni magyar katonai akció esetében egyelőre csak jóindulatú semlegességet ígért.¹²

Március elején ismét napirendre került a Felvidék visszafoglalásának terve. Szorosabbá vált a kapcsolat a lengyelekkel is. Miközben Varsó és Prága viszonya kiéleződött Teschen térségének hovatartozását illetően, a

magyar kormány március 6-án nagy mennyiségű lőszer Lengyelországba szállítását engedélyezte. Csekonics Iván varsói magyar követ sürgette, hogy a Nemzeti Hadsereg indítson támadást a felvidéken. Hangsúlyozta, hogy lengyel részről a magyar törekvés a korábbinál nagyobb támogatásra számíthat. A cseh hírszerzés már kész tényként kezelte, hogy közös lengyel–magyar katonai hadművelet készül Csehszlovákia ellen. Csekonics arra is felhívta a figyelmet, hogy a Felvidéken jelentkező szlovák elszakadási mozgalom a magyar passzivitás esetén gyorsan kifulladásra kerül. Ezért rendkívül fontos, hogy még a békeszerződés aláírása előtt kész helyzetet teremtsen a magyar haderő a Felvidéken.¹³

Időközben bizalmas magyar–francia tárgyalások kezdődtek, melyektől a magyar kormány azt remélte, hogy kedvező háttérrel biztosíthatnak a béke-tervezet módosításához. A kormány ezek alakulását nem akarta megzavarni agresszív lépésekkel, különösen, hogy egy sikeres támadáshoz továbbra sem állt rendelkezésre kellő katonai erő. Ezért Kánya Kálmán, a Külügyminisztérium vezértitkára közölte Csekonicsal, hogy egyelőre nincs napirenden a felvidéki katonai akció. Magyarórásként a kedvezőtlen nemzetközi helyzetre hivatkozott, sem a nagyhatalmak hallgatóságos hozzájárulását, sem Jugoszlávia és Románia passzivitását nem sikerült biztosítani. Kánya ugyanígy tájékoztatta Bulissza Károlyt, a felvidéki irredenta mozgalom fő szervezőjét is, aki egy cseh ellenes felkelés előkészítésén dolgozott.¹⁴

A francia gazdasági érdeklődés adta lehetőséggel élve Halmos Károly, Semsey Andor, illetve Ullman Adolf, személyes nexusaikat is felhasználva március 17-én megbeszéléseket kezdtek Párizsban a Schneider-Creuzot csoport képviselőivel, Saint-Sauveur gróffal, és fogadta őket Paléologue is. Március 25-én az új francia irányvonalat képviselő főmegbízottat neveztek ki Budapestre, Maurice Fouchet személyében. Fouchet tárgyalt többek között a kormányzóval, Simonyi-Semadam Sándor kormányfővel, Teleki Pál külügyminiszterrel. Francia részről elsősorban a MÁV, a hozzá tartozó ipari üzemek, valamint a Duna-szabályozás, a Csepelre tervezett ipari és kereskedelmi kikötő, egy Dunán létesítendő erőmű és a Duna–Tisza csatorna megépítésének koncesszióját kívánták megszerezni. A tárgyalások közben felmerült, hogy tőkeemeléssel egybekötve igényt tartanának a Magyar Általános Hitelbank részvényeinek közel harmadára is.¹⁵

A magyar kormány a béketervezet területi módosításait szerette volna elérni, népszavazás útján visszacsatolni a többségében magyar lakta határmenti térségeket, illetve Kárpátalja visszaszerzésével közös lengyel–magyar határt akart teremteni. Szorgalmazta az általános védkötelezettség és egy 80–100 000 fős haderő fenntartását, melyet a románok által kiűri-

tésre kerülő Tiszántúl birtokbavételéhez, illetve a régióban esetleg kirobbanó bolsevik puccsok felszámolásához feltétlenül szükségesnek tartott. A franciák azonban nem kívánták politikai kérdésekben elkötelezni magukat, és csak gazdasági ügyekről tárgyaltak. A megbeszélések így is komoly izgalmat váltottak ki Prágában, Belgrádban, Bukarestben, sőt Bécsben is.¹⁶

A tárgyalásokba közben Bethlen István is bekapcsolódott. Április 15-re a gazdasági kérdésekben már körvonalazódott a megegyezés. A magyar jóváhagyás meggyorsítása érdekében franciák utaltak rá, hogy átgondolják a Nemzeti Hadsereg esetleges felhasználását a lengyelek megsegítésére. Sürgették viszont a románokkal való megegyezést. Teleki azzal számolt, hogy a határmenti magyarlakta sávok mellett a Felvidék és talán Horvátország visszaszerezhető lenne, Erdély visszacsatolására azonban nincs reális esély, ezért érdemes egyeztetni a románokkal egy szovjetellenes együttműködésről, és esetleg egy Felvidéki akció esetén tanúsítandó semlegességről. Az Ausztriában sorra kerülő magyar–román tárgyalások azonban nem vezettek eredményre. Prága és Belgrád így is érzékenyen reagált. A délszláv kormány attól tartott, hogy a magyar fél így próbál szabad kezet kapni a szerb megszállás alatt lévő területek visszaszerzéséhez. Prága biztatására a szerb diplomácia panaszt emelt Párizsban, de a Nagykövetek Tanácsa nem látta indokoltnak ezeket a félelmeket.¹⁷

A magyar kormány túlértékelve a francia hajlandóságot a gazdasági koncesszióért jelentős területi igényeket támasztott. A Bethlen által átadott emlékirat a Csallóköz, Kelet-Szlovákia, Kárpátalja, valamint a Ferenc-csatornáig terjedő Bácskai területek visszacsatolását kérte, a Bánság északi részén, illetve Nyugat-Magyarországon pedig népszavazás kiírását. Emellett autonómiát igényelt az erdélyi magyarságnak és szükségesnek tartotta a katonai korlátozások felülvizsgálatát is. Az adott körülmények között nyilvánvalóan túlzott igényt Bethlen tárgyalási alapnak szánta, amiből adott esetben engedni lehet. A francia kormány elutasította ezeket a kéréseket, ezért a Párizsban tárgyaló Halmos a határ menti zárt magyar tömbök visszacsatolására, és a Kárpátalján tartandó népszavazásra csökkentette a magyar igényeket. Ezt a franciák már feltételesen tudomásul vették.¹⁸

2. Az Ébredés és a Pirkadás

Ezzel egyidőben, Berzeviczy Béla altábornagy a Vezérkar főnöke tervet dolgozott ki a Felvidék megszállására. A katonai fellépés indokát Horthy hadparancsa úgy foglalta össze, hogy Csehszlovákiában forradalom közeli helyzet alakult ki és már a haderő is bomlásnak indult. A bolsevik fordulat a

felvidéki magyar lakosságot fenyegeti, de veszélyt jelent a szomszédos államok számára is. A Nemzeti Hadseregnek be kell vonulnia erre a területre, hogy helyreállítsa a rendet. A megszállás után kemény kézzel le kell törni a bolsevizmust és a felelősöket bíróság elé kell állítani. A magyar kormány abban bízott, hogy ezt az indokot a nyugati hatalmak is respektálni fogják, ahogy elfogadták 1919-ben Magyarország román megszállásának hasonló magyarázatát.¹⁹

Az Ébredés fedőnevű hadműveletet a szombathelyi, székesfehérvári, budapesti és miskolci hadosztály hajtotta volna végre, Érsekújvár, Zólyom és Kassa főirányokban, míg a debreceni körlet csapatai Kárpátalja irányába mértek volna kiegészítő csapást. A terv az erőfölényben lévő csehszlovákokkal szemben a meglepetés erejére épített. Nem az volt a cél, hogy a magyar csapatok felmorzsolják az ellenséges haderőt, hanem, hogy kivonulásra kényszerítsék. A főcsapást az Ipoly alsó folyásánál kívánták megindítani. Az elgondolás szerint csapatok páncélvonatok segítségével nyomulnak be a Felvidékre, és az élen haladó egységeket újabb vasúton szállított alakulatok követik, mint az 1918-ban Ukrajna megszállása során is történt. Hegyeshalom irányában a IV., Komáromnál a IX., Vácnál a VI., Bánrévén át Losonc felé az I., Kassa felé pedig a II. páncélvonat került volna bevetésre. A terv végrehajtásához a számítások szerint 35 gyalogszázalóra, 23 lovasszázadra és 15 ütegre lett volna szükség, ennek azonban csak 70%-a állt rendelkezésre, és nem volt megfelelő hadműveleti tartalék. Mindennek ellenére az érintett csapatoknál elrendelték a menetkészültséget.²⁰

A magyar bevonulás előkészítésében szerepet szántak a felvidéki irredenta mozgalomnak, melynek egységes vezetése érdekében Mészáros Gyula irányításával felállították a Felvidéki Comitét. A Comité folyamatos kapcsolatot tartott a magyar kormánnyal, annak instrukciói alapján koordinálta a helyi szervezetek tevékenységét, a propagandát, közvetített a különböző nemzetiségű pártok, a Hlinka-mozgalom, a szociáldemokraták, a keresztényszocialisták felé. Előkészítette egy ideiglenes kormányzó szerv felállítását, amely vezetésével a felszabadulást követően népszavazást vagy képviselő választásokat tarthatnak, hogy a Felvidék alkotmányos módon egyesülhessen újra Magyarországgal.²¹

A körülmények azonban magyar szempontból kedvezőtlenül alakultak. A felkészülésre fény derült, és a csehszlovák kormány katonai ellenintézkedéseket tett, illetve tiltakozott a nagyhatalmaknál a készülő magyar akció miatt. Április 25-én a lengyel csapatok a Szimon Petjura vezette ukrán erőkkel együttműködve offenzívát indítottak a Vörös Hadsereg ellen, és május 8-án elfoglalták Kijevet. Így a magyar kormány a szovjet-orosz fenyegetést

sem használhatta érvként, hogy a nagyhatalmakkal elfogadtathassa a fegyveres fellépést. Teljesen kiszámíthatatlan volt a délszláv és a román magatartás. A három szomszédos ország együttes hadereje messze felülmúlta a magyar csapatokat, a mintegy 750 000 katonával és 3100 löveggel szemben a Nemzeti Hadsereg csak 85 000 főt és 100 löveget tudott szembeállítani. A magyar kormány így egyelőre lemondott a kétes kimenetelű akcióról.²²

Május 6-án Párizsban átnyújtották a magyar delegációnak a végleges békefeltételeket, melyek a magyar javaslatokat figyelmen kívül hagyva alapvetően nem különböztek az előzetes tervezettől. A előírások elfogadásának megkönnyítése érdekében a francia elnök kísérelve levelet mellékelte a békeokmányhoz, melyben homályos utalást tett a tárgyalásos úton történő későbbi kisebb korrekciók lehetőségére. Mindez azonban semmilyen garanciát nem jelentett, csak a hivatalos békefolyamat mielőbbi lezárását, illetve a folyamatban lévő francia–magyar gazdasági tárgyalások kedvező kimenetelét szolgálta.²³

A franciákkal való tárgyalások mellett a magyar kormány kapcsolatban állt különböző német politikai körökkel. A Rudolf Lodgman féle szudétanémet erők közreműködésére Csehszlovákia destabilizálása terén számított, a közös fellépés megkönnyíthette a Felvidék visszafoglalását. Május 15-én Erich Ludendorff tábornagy megbízásából Magyarországra érkezett Max Bauer és Ignótus Trebitsch-Lincoln. A magyar kormány nem létesített hivatalos kapcsolatot az antant hatalmak, de még a német kormány által is gyanakvással figyelt Ludendorff környezetével, így a küldöttekkel a kormányzóhoz közel álló radikális személyek (Gömbös Gyula, Eckhardt Tibor, Kozma Miklós) tárgyaltak, május 17-én azonban fogadta őket Horthy is. Ludendorff elképzelése szerint Ausztriában hatalomátvételt kell előidézni, melynél a helyi konzervatív erőket a Magyarországon felkészített katonai egységek is támogatnák. Ezt követően három oldalról indulhatna támadás Csehszlovákia ellen. A siker esetén Ludendorff katonai diktatúrát vezetne be Poroszországban és az orosz ellenforradalmi erőkkel vereséget mérne a bolsevikokra. Végül a német–magyar–orosz erők új békére kényszerítenék az antant hatalmakat, melyben Magyarország visszakapná elcsatolt területeit. Ausztria egyesülne Németországgal, Burgenland pedig magyar fennhatóság alá kerülne.²⁴

Ekkor azonban a franciákkal való együttműködés még ígéretesebbnek tűnt. Május 18-án Fouchet a kormányzóval és a kormánytagokkal egyezett meg, és a kért gazdasági koncesszióért cserébe a Millerand-levél szellemében közreműködést ígért a békeszerződés okozta esetleges gazdasági és területi problémák, a szomszéd országokkal való vitás kérdések rende-

zésében, illetve a kisebbségvédelem terén, de csak a szerződés elfogadását követően. A magyar kormány május 29-én aláírt egy 6 hónapon belül realizálható koncessziós szerződést egy francia konzorcium számára a MÁV-ra, illetve a Dunát érintő fejlesztésekre vonatkozóan.²⁵

Május 29-én Makszim Litvinov szovjet-orosz nagykövet és a magyar Külügyminisztérium részéről Jungerth-Arnóthy Mihály hadifogoly-csere megállapodást kötött. Moszkva azonban a végrehajtásért cserébe azt kérte, hogy Magyarország vállaljon semlegességet a lengyel–szovjet-orosz konfliktusban. A magyar kormány ezt vállalta. Mivel azonban a békeszerződés esetleges megváltoztatására a lengyelekkel való együttműködés is esélyt kínálhatott, bizalmas diplomáciai csatornákon át biztosította Varsót, hogy ezt az ígéretét nem kívánja betartani.²⁶

Június 1-jén lengyel küldöttség érkezett Magyarországra a kapcsolatok szorosabbra vonása érdekében. Horthy június 6-án levelet küldött Józef Piłsudski tábornagnak, melyben a két állam hagyományos barátsága mellett a jelenlegi egymásrautaltságot, a bolsevizmus elleni közös harcot hangsúlyozta. Jelezte, hogy lengyel közvetítéssel hajlandó lenne megegyezést keresni Romániával is. Négy nappal később Piłsudski hasonló szellemben válaszolt. Ennek nyomán politikai és bizalmas katonai egyeztetések kezdődtek. Megállapodás született, hogy Lengyelország a neki szállított nyugati fegyverek egy részét átengedi a Nemzeti Hadseregnek. Cserébe, ha Lengyelországot a szovjet-orosz csapatok elleni harc közben Csehszlovák részről támadás érné, Magyarország bevonul a Felvidékre. Ha a Vörös Hadsereg betör lengyel területre Magyarországról egy 30 000 fős önkéntes kontingens indul Varsó segítségére. Ezek felfegyverzéséről a lengyelek gondoskodnak, ugyancsak ők szerzik meg a nyugati hatalmak jóváhagyását, és az átvonulási engedélyt csehszlovák vagy román területen. Ha kritikus helyzet alakulna ki, az egész magyar haderőt Hatvan térségében vonják össze, hogy szükség esetén Lengyelországba indulhasson. Amennyiben a védekezés érdekében felmerülne Kárpátalja közös megszállása, a magyar kormány kész katonákat küldeni, a diplomáciai előkészítés azonban ez esetben is a lengyelekre vár. A magyar üzemek jelentős mennyiségű hadianyagot készek gyártani a lengyel haderő számára.²⁷

Mindez annál is fontosabb volt, mert június 4-én a magyar kormány képviselői aláírták a trianoni békeszerződést. A diktátum megváltoztatásának egyik lehetőségét a kormány szerint a lengyeleknek nyújtandó segítség teremthette meg. A magyar kormány párbeszédet kezdeményezett a román diplomáciával is. Bár az alapvető ellentétek változatlanul fennálltak, a szovjet-orosz fenyegetés nyomán valamelyest javult a viszony. Románia sem-

legességet ígért arra az esetre, ha a magyar haderő a Vörös Hadsereg ellen harcol, cserébe Magyarország kijelentette, nem lép fel Románia ellen, ha az, háborúba keveredik Szovjet-Oroszországgal. Mélypontra jutott viszont a magyar–délszláv viszony. Június 7-től 4 hónapra megszakadt a diplomáciai érintkezés, betöltetlen volt a jugoszláv képviselő Budapestben.²⁸

Június közepén a magyar katonai vezetés aggályát fejezte ki a MÁV-ot érintő koncesszió miatt, biztosítékot kért, hogy a vasúttársaság fejlesztésénél továbbra is figyelemmel lesznek a katonai érdekekre. Paléologue a magyar kormány megnyugtatóására egy politikai deklarációt adott át, melyben megerősítette, hogy Párizs kész segíteni a vitás területi kérdésekben és a kisebbségvédelem terén, de csak a gazdasági egyezmény ratifikációja és életbe lépése után. A feltétel ellenére a magyar fél reménykeltőnek látta, hogy a korábbi francia nyilatkozatokkal szemben a deklarációban nem szerepel az a kitétel, hogy a támogatás csak a békeszerződés változatlanul hagyása mellett érvényesül.²⁹

A lengyelekkel való együttműködés gyors gyakorlati eredményeket hozott. A magyar területen keresztül Lengyelországnak szállított olasz fegyver és hadianyag egy része (150 vagon) a Nemzeti Hadsereghez került, cserébe július 3-án Kazimierz Sosnkowski tábornok, hadügyminiszter-helyettes nagyobb mennyiségű lőszeret kért. A magyar kormány 890 000 db raktáron lévő lőszer átadását, és a csepeli üzem kétheti termelésének leszállítását ígérte. A lőszerre annál is nagyobb szükség volt, mert július 4-én szovjet-orosz offenzíva indult Mihail Tuhacsevszkij, Lev Kamenyev és Alekszandr Jegorov vezetésével, mely során a Vörös Hadsereg 40 nap alatt Varsó közelébe jutott. Tuhacsevszkijnek a támadás előtt kiadott hadparancsa azt tartalmazta, hogy a világforradalomhoz Lengyelország „holttestén” át vezet az út, utalva arra, hogy a Visztula átlépése után forradalmak várhatók Berlinben, Prágában és Bécsben is. A lőszerszállítás azonban komoly nehézségekbe ütközött. Július 20-án a Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége bojkottot hirdetett Magyarország ellen. A prágai kormány ettől függetlenül sem engedett át a területén magyar hadianyagot. Így a lengyeleknek való szállításra csak nagy kerülővel, Románián keresztül volt mód.³⁰

A szovjet offenzíva kibontakozása után ismét folytatódtak a magyar–bajor tárgyalások. A kormányt korábban megfigyelőként Perényi Zsigmond, volt belügyminiszter képviselte, szerepét Janky Béla vk. alezredes vette át. A bajorok az osztrák kormány megbuktatásához kértek segítséget. Terveik szerint Ehrhardt százados tengerészekből és bajor önkéntesekből álló egységét lehajóznák a Dunán, magyar területre. Ez indulna, magyar szabadcsapatokkal kiegészülve az osztrák konzervatív erők Bécsben kirob-

banó felkelésének segítségére. A Csehszlovákia elleni magyar fellépéshez a bajorok csak ez után ígértek támogatást. A magyar vezetés kapcsolatot keresett a német kormánnyal is. Július 22-én Horthy levelet intézett Gustav Kahr bajor miniszterelnökhöz fegyverszállítás ügyében. Válaszában Kahr jelezte, hogy 100 000 fő számára tudnának fegyvert és felszerelést eladni, a legnagyobb gondot azonban az Ausztrián történő átszállítás jelenti.³¹

A szovjet-orosz erők, különösen a Galiciát fenyegető 1. lovashadsereg elleni harcra a lengyeleknek lovas egységekre lett volna szüksége, ezért érdeklődtek, hogy Magyarország tudna-e 20–30 000 lovas katonát küldeni. A magyar kormány azt válaszolta, hogy a Nemzeti Hadsereg állományában nincs ennyi lovas. Amennyiben Varsó katonai felszerelést biztosítana és elérné a nagyhatalmaknál a békeszerződés tiltó rendelkezéseinek a felfüggesztését, illetve, hogy a magyar csapatok átvonuljanak csehszlovák területen, akkor mintegy 10 000 lovas és 20 000 gyalogos küldhetne a lengyel haderő megerősítésére.³²

Július közepén a Vezérkar ismét előkészületeket tett a Felvidék visszafoglalására. A szovjet-orosz offenzíva 20 nap alatt közel 350 km-t haladt előre. Prága már Lengyelország összeomlására számítva titokban tárgyalásokat kezdett Moszkvával, közben szigorú semlegességet hirdetett, és erre hivatkozva akadályozta a lengyel haderőnek történő hadianyag-szállításokat. A magyar kormány úgy látta, hogy a lengyelek megsegítését célzó magyar fellépés most könnyen összeköthető lenne a Felvidék keleti részének megszállásával. A Nemzeti Hadsereg azért venné birtokba ezt a területet, hogy biztosítsa az összeköttetést, a csapatok és a hadianyag gyors átszállítását. A Lengyelországba induló mintegy 50 000 fő fele valóban csatlakozna a lengyel haderőhöz, míg a többi csapat visszamaradna a Felvidék megszállására. A magyar kormány azzal érvelhetne, hogy Prága, cinkosságból, vagy erőtlenségből nem lép fel a bolsevik térfoglalás ellen.³³

Az Ébredés II. hadművelet a Dunántúl vonalában csak a ligetfalusi hídfő elfoglalását tervezte. Máshol, a Duna mentén folyamvédelemre rendezkedtek be a csapatok, előkészítve a Pozsony, Komárom, Esztergom térségében lévő hidak felrobbantását. Mindez a szombathelyi körlet feladata volt, néhány kaposvári és szegedi egységgel kiegészülve. A betörést 3 irányban készítették elő, egyrészt az Ipolyság–Besztercebánya, másrészt a Kassa–Palocsa, mely utóbbit losonci és rimaszombati mellékirány egészített ki. A harmadik előnyomulási irány Kárpátalja volt, ahol a határátlépést követően a csapatok szétváltak volna Munkács–Ungvár, illetve Beregszász felé. A támadásban résztvevő budapesti, miskolci és debreceni hadosztályt, székesfehérvári, kaposvári és szegedi alakulatokkal erősítették meg. A székes-

fehérvári hadosztály zömét Hatvan térségébe irányították, ez képezte a hadműveleti tartalékot.³⁴

A támadó oszlopok élén páncélvonatok haladtak, melyeket zászlóaljvonatok követtek 1–2 löveggel és néhány aknavetővel. A bevonuló csapatokat a Felvidéki Comité által szervezett helyi felkelők, illetve a támadást megelőzően a területre civilben beszivárgó szabadcsapatok (a Prónay, az Ostenburg és a Héjjas különítmény) támogatták volna. A cél nem a csehszlovák haderő szétzúzása volt, hanem a visszavonulásra készítése. A parancs szerint a fegyveres ellenállást le kell törni, a nem harcoló csehszlovák katonákat azonban nem kell elfogni, hanem csak Morvaország irányába terelni. A pacifikálás során került volna sor a régi közigazgatás visszaállítására, a vasút, a posta ellenőrzés alá vonása, a helyi karhatalom megszervezése, illetve a bolsevik hangadók elfogása, internálása. Az egymástól távol zajló katonai műveletek hatékony koordinálása érdekében a Vezérkar minden csoportosításhoz összekötő tisztet rendelt ki: a szombathelyi körlethez Bellmond Konrád ezredest, a budapesti csoporthoz Welsér Kornél őrnagyot, a miskolci hadosztályhoz Janky József őrnagyot, a Kárpátaljára betörő csoporthoz Hamza István századost. A magyar kormány a szovjet-orosz csapatok gyors közeledése miatt a nagyhatalmak megértésére számított.³⁵

Július 24-én Teleki arról tájékoztatta a budapesti főmegbízottakat, hogy a szovjet-orosz erők már csak 80 km-re vannak a Kárpátoktól, Csernovic határában. A lengyel haderő egyelőre nem tudja feltartóztatni őket, a csehszlovák csapatok pedig nem fogják megvédeni Kárpátalját. Kassán már bolsevik diktatúra létrehozásáról beszélnek és ez várható Munkácson és más felvidéki városokban is. A szövetségesek vagy küldjenek csapatokat a Kárpátok védelmére, vagy szállítsanak fegyvert a magyar haderőnek, és hatalmazzák fel a Vörös Hadsereg elleni védelmi harcra. Ha egyik sem történik meg, a Nemzeti Hadsereg nem tehet mást, minthogy kitér a szovjet-orosz erők elől, visszavonul a Duna mögé, és tétlenül szemléli, ahogy Lengyelország, Csehszlovákia és Románia jelentős része bolsevik kézre kerül.³⁶

A Hohler helyettesítő Wilfrid Althelstan-Johnsont ellenvetésére, hogy a magyar haderő a Nyugattól kapott fegyverekkel később Bécs vagy Belgrád ellen fordulhatna, Teleki úgy reagált, hogy Ausztriát bármikor el tudná foglalni a Nemzeti Hadsereg, a délszláv állam viszont annyival erősebb, hogy a kapott fegyverekkel sem lehetne legyőzni. A magyar kormány konkrét kérései a következők voltak: 1) Az általános védkötelezettség bevezetésének engedélyezése. 2) Fegyver- és felszerelés 4 gyalog- és 1 lovashadosztály részére. 3) Kárpátalja magyar megszállása a védelem megszervezése érdekében. 4) A nagyhatalmak garanciája, hogy a harcok során Magyarországot

nem éri támadás a szomszédai részéről. A magyarországi főmegbízottak, egymással egyeztetve arra jutottak, hogy valóban komoly a szovjet-orosz csapatok Közép-Európába történő betörésének veszélye. Ezért haladéktalanul szövetséges csapatokat kellene vezényelni a térségbe. Ha ez nem lehetséges, akkor a magyar haderőt kell felszerelni és felhasználni egy szövetséges tábornokkal az élen.³⁷

A Varsóban működő magyar diplomaták arról tájékoztatták Telekit, hogy a lengyelek számára nagyon fontos lenne a magyar segítség, de Csehszlovákia mindent el fog követni, ennek megakadályozására és a nagyhatalmak is csak a legvégső esetben hajlanának a magyar közreműködés elfogadására. Bár a nemzetközi sajtó arról cikkezett, hogy 16 szövetséges hadosztály indul a lengyelek megsegítésére, valójában csak egy bizottság érkezett Varsóba: Jules Jusserand washingtoni francia követ, Maxim Weygand és Percy Radcliffe tábornok, valamint Edgar d'Abernon brit diplomata részvételével. A Budapesten működő antant katonai megbízottak (Ernest Troubridge, Reginald Gorton, Jules Hamelin) július 26-án azt javasolták Sréter István honvédelmi miniszternek, hogy a kormány rendeljen el sorozást a haderő létszámának feltöltésére, és tegye meg az előkészületeket az Északkeleti-Kárpátok esetleges megszállására, miközben diplomáciai úton kérje Prágától csapatai átengedését.³⁸

További tájékozódás érdekében Hamelin tábornok táviratban megkereste Mittelhauser tábornokot, Szlovákia katonai parancsnokát. Közölte, hogy a súlyossá vált hadi helyzetben a magyar kormány attól tart, hogy a csehszlovák haderő nem tudja, vagy nem akarja megvédeni a Kárpátokat a szovjet-orosz erőkkal szemben. Ezért Budapest engedélyt készül kérni a Nagykövetség Tanácsától és a prágai kormánytól, hogy 4 hadosztállyal megszállhassa a hágók előterét. Hamelin, tábornoktársa véleményét kérte ezzel kapcsolatban. Mittelhauser közölte, hogy a csehszlovák csapatok eddig minden előkészületet megtettek, hogy ez elegendő lesz-e, azt nem lehet tudni. A magyarok felvonulásába azonban Prága aligha egyezne bele.³⁹

Mittelhauser értesítette az üzenetváltásról Maurice Pellé tábornokot a csehszlovákiai francia misszió vezetőjét. Pellé azonnal tájékoztatta a francia államfőt és miniszterelnököt, valamint Foch marsallt. Kifejtette, hogy a katonai helyzet nem indokolja a magyar haderő bevonulását is Kárpátaljára. A csehszlovák kormány határozottan visszautasít minden magyar közreműködést. Jelentésében megemlítette, hogy Hamelin június második felében személyesen is meglátogatta Ungváron az ottani katonai parancsnokot, Paris tábornokot és arról érdeklődött, hogyan viszonyulna a helyi lakosság, ha a területet esetleg visszacsatolnák Magyarországhoz. Pellé akkor

felhívta Hamelin figyelmét, hogy az ilyen kérdések zavart okozhatnak a francia–csehszlovák katonai együttműködésben.⁴⁰

A feletteseinek küldött jelentés mellett Pellé informálta a prágai kormányt is. A csehszlovák vezetés azonnal tiltakozott Párizsban a magyar szándék ellen, egyúttal katonai intézkedéseket is tett. A csehszlovák magatartást jól jellemezte, hogy amikor július 25-én a Varsóba utazó szövetséges bizottság megállt Prágában, Tomáš Masaryk elnök arról győzködte Jusserand-t, hogy Lengyelországnak már vége, az antant csak a tekintélyét kockáztatja, ha megpróbál segíteni. Prágának a bojkotthoz való merev ragaszkodás során a nyugati hatalmak kérését sem vette figyelembe, és kiderült, a szövetségesek nem tudják az akaratukat érvényesíteni vele szemben. A magyar felajánkozás következetes elutasításának az egyik oka éppen ez volt, a nagyhatalmak tisztában voltak vele, hogy a csehszlovák kormány a végsőkéig ellenezné, hogy magyar katonák lépjenek a területére.⁴¹

Július 31-én Eustachy Sapieha lengyel külügyminiszter közölte Csekoniccsal, hogy nagy szükség lenne a magyar katonai segítségre, ezért megpróbál francia támogatást szerezni, hogy az átvonulását Prága engedélyezze. Augusztus 4-én Praznovszky Iván Párizsban sürgette az átvonulási engedély megadását, de csak azt a választ kapta, hogy francia részről nincs ellene kifogás, de a döntés Prága kezében van. A lengyel diplomácia ugyanekkor Prágát kérte, hogy adjon szabad utat a magyar alakulatoknak. Augusztus 7-én a csehszlovák kormány megerősítette, hogy szigorú semlegességet tanúsít a lengyel–szovjet-orosz háborúban, és erre hivatkozva 10-én ismét elutasította a magyar csapatok átengedését.⁴²

Közben a szovjet-orosz erők augusztus elején már csak 60 km-re voltak Kárpátaljától. A Központi Katonatanács a Délnyugati Front csapatait, köztük a Szemjon Bugyonnij vezetése alatt álló 1 lovashadsereget átirányította északra, a Varsó elleni hadművelet támogatására. A helyi parancsnokok, Jegorov és Joszif Sztálin azonban Lemberg (Lviv) megszerzését tekintették elsődlegesnek. Ebben bizonyos személyi rivalizáláson túl az is szerepet játszott, hogy az antant korábbi békejavaslatában (Curzon-vonal) Lemberg státusza nyitva maradt, így a galíciai szovjet térfoglalást a nyugati hatalmak várhatóan tudomásul vették volna. Sztálin egyébként úgy vélte, hogy a Kárpát-medencébe való betörés egy újabb bolsevik forradalmat idéz majd elő. Az erők koncentrálásának hiánya később végzetessé vált, lehetővé tette, hogy a lengyelek hogy külön-külön győzzék le Tuhacsevszkij, illetve Jegorov csapatait.⁴³

A Délnyugati Front a Kárpátok előterében való megjelenése lépésre készítette a magyar vezetést. Augusztus 5-én elkészült a Pirkadás fedőnevű terv a

Kárpátok védelmére. Ez azzal számolt, hogy a csehszlovák haderő nem fog ellenállni a bolsevikoknak. Ennek bizonyítékát látta abban is, hogy Prága ismét megerősítette semleges magatartását a lengyel–szovjet-ország konfliktusban. Ebben a helyzetben Magyarországnak, az nyugati hatalmak egyetértésével, de akár e nélkül is fel kell lépnie a veszély elhárítására, és meg kell szállnia a Kárpát-medencébe vezető hágók előterét. A terv, hadművelési céljait tekintve általában megegyezett az Ébredés II. elgondolásával, de Kárpátaljára nagyobb erő felvonultatásával számolt. Kisebbségi hangsúlyt kapott a román határ biztosítása, hiszen a Vörös Hadsereg a román kézen lévő területeket is veszélyeztette. A Pirkadás elsősorban Kárpátalja megszállását tűzte ki célul, de számításba vette az Ébredés II. megvalósítását, a Felvidék nagy részének birtokbavételét is.⁴⁴

Időközben Lengyelország kritikus helyzetbe került. A Vörös Hadsereg előőrsei augusztus 12-én már csak 30–40 km-re voltak Varsótól. A nyugati hatalmak nem nyújtottak számottevő támogatást, csak kisebb önkéntes egységek harcoltak a lengyelek oldalán, köztük egy csapat amerikai pilóta, illetve Varsótól délre, Garwolin körzetében egy magyar hadifoglyokból toborzott önkéntes légió is. A nemzetközi bojkott és Prága semlegessége miatt a lengyel haderő súlyos lőszerhiánnyal küzdött. A legkritikusabb időszakban, augusztus 12-én érkezett a főváros térségébe, Skierniewicébe egy 80 vagonból álló magyar lőszer szállítmány (22 millió lőszer), melyet kerülő úton, Románián át sikerült eljuttatni. A lőszer nagyobb részét azonnal kiosztották a frontvonalban harcoló csapatoknak.⁴⁵

Az augusztus 15. és 18. között csúcspontjára érő varsói csatában végül lengyel győzelem született. A Vörös Hadsereg 10 nap alatt a Nyeman folyóig szorult vissza. Magyarország az ősz folyamán is folytatta a hadianyag-szállítást a lengyel haderő számára. Szeptemberben 200 vagon magyar és 400 vagon nyugatról érkező fegyvert, lőszer, felszerelést juttatott el Románián keresztül. A magyar kormány 1920-ban összesen 35 millió lőszer, 23 millió lövedéket, 40 millió lőszer csappantyút, és 600 000 tölténytárat szállított Lengyelországnak.⁴⁶

Miközben zajlott a varsói csata, Prága számára az esetleges magyar fellépés elhárítása volt az elsődleges szempont. A csehszlovák kormány keményen fellépett a felvidéki irredenta mozgalom és a szlovák szeparatizmus ellen. Edvard Beneš Belgrádba utazott, és augusztus 14-én átfogó politikai és katonai szerződést kötött. Az egyezmény, magyarelles éle mellett elutasította a regionális integrációban gondolkodó francia Közép-Európa politikát is. Prága biztatására a délszláv kormány tiltakozó jegyzéket juttatott el Londonba, melyben azt állította, hogy a magyar haderő a békeszerző-

désben megengedettnél jóval nagyobb: 42 gyalogászlóalj és 24 lovasszázad helyett 70 gyalogászlóalj és 60 lovasszázad. A britek viszont közölték Belgráddal, hogy az ő adataik ezt nem támasztják alá.⁴⁷

Beneš augusztus 17-én Bukarestbe utazott, hogy a románokat is bevonja az alakuló kisantantba. A francia kormány azonban nem támogatta a külön blokk létrehozását, és Romániába küldte Joseph Joffre tábornokot, hogy lebeszélje a bukaresti kormányt a csatlakozásról. Beneš így csak szóbeli megállapodást tudott kötni a kölcsönös segítségről, ha Csehszlovákiát magyar vagy lengyel, illetve ha Romániát magyar, vagy bolgár támadás érné. A román vezetés nyitva kívánta hagyni a Budapesttel való megegyezés lehetőségét is. A néhány héttel később Gödöllőn lezajló megbeszéléseken felmerült, hogy Magyarország lemond a román fennhatóság alatt lévő területek fegyveres visszaszerzéséről, az ott folytatott irredenta propagandáról, és kész katonai segítséget nyújtani egy szovjet-orosz támadás esetén. Románia visszaadja az elhurcolt vasúti anyagot, átengedi egyes nyersanyag-lelőhelyek kitermelésének egy részét (a petrozsényi szén-, a marosújvári és parádi sóbányák, olaj- és gázmezők), illetve Bukarest semleges marad, ha Magyarország egy harmadik állammal (Csehszlovákia) keveredik konfliktusba. Konkrét megállapodás azonban nem született.⁴⁸

3. Utolsó remények

Szeptember elején, a magyar katonai vezetés részéről még egyszer felmerült, hogy a csehszlovákiai szovjet-orosz szimpátiára hivatkozva a magyar haderő, a lengyelekkel közösen megszállja a Felvidéket és Kárpátalját. Szeptember 5-én Sréter bizalmasan közölte a katonai körletek vezetőivel, hogy 4 héten belül sor kerül az Árpád fedőnevű terv végrehajtására. A főcsapást mérő szombathelyi, székesfehérvári és budapesti hadosztály parancsnokával Horthy személyesen is egyeztetett. Az akciót a Felvidéken és a Szudéta-vidéken kirobbanó felkelés, illetve a Lengyelországban felkészített szabadcsapatok betörése kísérte volna.⁴⁹

A Dáni Balázs altábornagy, a budapesti katonai körlet parancsnoka által kidolgozott terv szerint a szombathelyi és székesfehérvári hadosztály, a szegedi tüzerekkel és a kaposvári utászokkal megerősítve, Pozsony, Gönyű, Komárom és Esztergom térségében átkelve a Dunán, előrenyomulna a Pozsony–Nagyszombat–Nyitra–Léva vonalig. A budapesti körlet erői Balassagyarmat és Ipolyság térségében lépnék át a határt és Ruttká–Zsolna irányában történek előre, kettévágva Szlovákiát. A miskolci hadosztály Kassa, a debreceni hadosztály egyes részei, székesfehérvári egységekkel

kiegészítve Kárpátalja irányába mérnének kíséretű csapatot. A hadműveleti tartalékokat a budapesti (karhatalmi) hadosztály és a lovashadosztály képezte volna. A többi alakulat feladata a déli és keleti határok biztosítása volt.⁵⁰

A lengyelekkel való titkos katonai egyeztetéseket Dormándy Henrik vezérőrnagy, a HM csoportfőnöke koordinálta. Már augusztus végén megkezdődtek az előkészületek Takách-Tolvay József varsói magyar katonai attasé közvetítésével, hogy 3–4000 magyar önkéntes menne Lengyelországba. A belőlük alakuló légiót a lengyel haderőben harcoló magyar és szlovák önkéntesekkel egészítenék ki és a magyar kormány irányítása alá helyeznék. Augusztus végén közel 1000 fő készült arra, főként Héjjas emberei, hogy Lengyelországba induljanak. Szeptember 5-én a Zakopane közelében, Władysław Zamoyski gróf birtokán felállított magyar táborban még csak 120 fő tartózkodott. A katonák egy része különleges szolgálatot (felderítés, rombolás) látott el a csehszlovák határon.⁵¹

Szeptember 10-én a Felvidéki Comité az akció megindítását sürgette. A Budapestre küldött jelentésben megállapította, hogy az előkészítő munkák befejeződtek, a szervezés tovább már nem bővíthető. A közhangulat általában csehellenes, már a munkásság is Prága ellen fordult. Ha elmarad a magyar támadás, a készenlét kifulladás, a szervezetek felbomlanak, amit nagyon nehéz lesz újjáépíteni. A lakosság elfogadja a Prága által ígért részleges autonómiát. A sikeres fegyveres felkeléshez a Comité számításai szerint legalább 935 tisztre és 18 700 katonára lett volna szükség, amiből 301 tiszt és 8300 fő legénység állt rendelkezésre. Ezért kérte, hogy a magyar haderőben szolgáló felvidéki származásúak legalább egy részét bocsássák a Comité rendelkezésére. A szükséges fegyvereket (18 700 puskát, 148 géppuskát, 4 ágyút, 4 aknavetőt) szintén a Nemzeti Hadseregétől várták. A végső előkészületeket 3–4 hétre tervezték. Közben a Külügyminisztériumban Kürthy Lajos kidolgozta a Felvidék ideiglenes közigazgatásának tervét. A hivatalos visszacsatolásig tartó átmeneti időszakban a központi hatalmi szerv szerepét „Felvidéki delegáció” töltötte volna be. Ez az elnökségből (elnök, 2 alelnök és a magyar kormány 2 delegáltja), valamint az elnök által meghívott 10 közéleti személyiségből, illetve a felvidéki pártok által delegált, az etnikai arányokat tükröző 33 főből (17 szlovák, 10 magyar, 4 ruszin, 2 német) állt volna.⁵²

A támadási tervnek azonban nem volt realitása. A szovjet-országi veszély csökkenésével a nyugati hatalmak semmiképp sem fogadtak volna el egy ilyen akciót. Csehszlovákiában nem mutatott semmilyen jel egy bolsevik fordulatra. Nem sikerült biztosítani a délszláv államot, és a románok passzivitását sem. Kedvezőtlenül alakultak a katonai erőviszonyok is. A csehszlo-

vák haderő 106 gyalogzászlóaljjal, 30 lovasszázzal és 85 üteggel rendelkezett – nem tekintve a délszláv és román erőket (248 gyalogzászlóalj, 56 lovasszáhad, 209 üteg). Ezzel szemben a Nemzeti Hadsereg 52 gyalogzászlóaljat, 20 lovasszáhadot, és 26 üteget számolt. A magyar haderő létszáma lényegesen meghaladta a békeszerződésben engedélyezett mennyiséget 35 000 fő (1750 tiszt, 1313 altiszt) helyett 115 447 főből (7541 hivatásos, 4702 tartalékos tiszt, 6811 altiszt) állt. Ez azonban így is elmaradt a csehszlovákok mögött. A magyar csapatok komoly hiányokkal küszködtek. Nem volt elegendő kézfegyver, korszerű műszer, tüzérségi célzó berendezés, lófelszerelés, de még a kellő mennyiségű egyenruha sem.⁵³

Szeptember 20-án a Teleki-kormány leállította a Csehszlovákia elleni előkészületeket. Ludendorff augusztusban újabb tárgyalásokat javasolt a lehetséges együttműködésről. Szeptember végén magyar szempontjából újabb kedvezőtlen változás történt. Szeptember 24-én Millerand-t köztársasági elnökké választották. Új kormány alakul, melyben a külügyek vezetését a nyíltan magyarelles és csehszimpatizáns Philippe Berthelot vette át. Peléologue-t politikai támadások érték, hogy a magyarországi koncesszióért cserébe ígéretet tett a békeszerződés módosítására. Október 12-én Rigában lengyel–szovjet–oroszfegyverszüneti tárgyalás kezdődött, amely során a Curzon-vonalnál Varsó számára sokkal kedvezőbb határvonalat fogadtak el. A lengyelek már a következő napon jelezték, hogy nem látják indokát egy nagyobb létszámú magyar légió lengyelországi fenntartásának.⁵⁴

Október 18-án a Nagykövetek Tanácsa felszólította a magyar kormányt, hogy két héten belül terjessze a parlament elé ratifikálásra a békeszerződést. Berzeviczy altábornagy október 19-én terjesztette Horthy elé a Vezérkar helyzetértékelését. A memorandum leszögezte, hogy a kétséges kimenetelű katonai akciók helyett a haderő fejlesztésére, a hiányosságok pótlására kell koncentrálni. A békeszerződés alapján elkerülhetetlen a létszámcsökkentés, a tisztek számát ötödére kell apasztani. Politikai téren, egyelőre valamilyeni szomszédos állammal keresni kell az együttműködés lehetőségét, még Csehszlovákiával is, főként gazdasági téren.⁵⁵

A nagyhatalmak felléptek a hadianyaggyártás jelentős visszafogása érdekében. Közölték Praznovszkyval, hogy a csepeli lőszergyártás lényegesen meghaladja a békeokmányban előírt mértéket. Ezt azonnal meg kell szüntetni. Ez a felszólítás meglehetősen cinikusan hatott, hiszen a magyar kormány éppen ennek révén tudott segítséget nyújtani a lengyeleknek. A háború azonban véget ért a szövetséges hatalmak szemében mindez már nem számított.⁵⁶

December közepén Prónay Pál és több egykori különítményes tiszt (Héjas Iván, Hír György, Takátsy Gyula, Budaházy Miklós, Rácz Kálmán) egy újabb támadást tervezett Csehszlovákia ellen, hogy egy rajtaütéssel mozgásba hozzák a Felvidék visszafoglalásának ügyét. Azt remélték, hogy a váratlan támadás nyomán megindul a helyi felkelés, és a Nemzeti Hadsereg is be fog avatkozni. A szervezők előzetesen tárgyaltak Bauerrel, aki ígéretet tett, a szudéta-német szervezetek megmozdulására, illetve Johann Schoberrel, az osztrák csendőrség vezetőjével, aki kijelentette, hogy a magyar akció kezdeti sikere után osztrák részről is katonai akció indul a Morvaországhoz csatolt területek visszaszerzésére. Arra készültek, hogy a pozsonyi hídfő ellen tüntető támadást indítanak, a főcsapást pedig Komárom–Érsekújvár, illetve Szob–Léva irányban mérik, miközben két kisebb kötelék Kassa, illetve Munkács felé támad. A betörést karácsony estéjére időzítették, amikor a csehszlovák haderőben nagyobb arányú szabadságolásra lehetett számítani.⁵⁷

A kormányzó azonban tudomást szerzett a tervről, Teleki és Berzeviczy javaslatára azt azonnal leállította. December 23-án, a Britannia Szállóban folyó utolsó megbeszélésen váratlanul megjelent Kozma Miklós és Magas házy László Horthy üzenetével, ami megtiltotta a határátlépést. Prónayt a kormányzó magához rendelte, és megpróbálta megértetni vele, hogy az akció nemcsak a résztvevőket sodorná reménytelen helyzetbe, hanem a titokban 1921 tavaszára tervezett magyar katonai támadást is ellehetetlenítené. Kijelentette, hogy ha mégis sor kerül a diverzióra, a kormány kénytelen lesz maga értesíteni Prágát, és elhatárolódni az résztvevőktől. Prónay nem értett egyet a döntéssel, de intézkedett a támadás leállítására. Bár a karácsonyi rajtaütés teljesen irreális elképzelés volt, maga a módszer, az irreguláris erők bevetésével történő zavarkeltés, néhány hónappal később, ha lényegesen más körülmények között is, Nyugat-Magyarország esetében jól működött.⁵⁸

A magyar kormány 1920 végén sem mondott le a Felvidék fegyveres visszaszerzéséről. 1921 elején egyeztetések folytak lengyel katonai körökkel és szudéta-német szervezetekkel. Újra felmerült, hogy a támadását lengyel területen felállított magyar légió támogatná északi irányból. Az elgondolás szerint a Felvidékről nagyobb számú csehellenes beállítottágú fiatal szivárogná át Lengyelországba. Ezeket Lemberg közelében felfegyvereznék, a volt Monarchia ott felhalmozott készleteiből. A szervezésre, kiképzésre és az egységek vezetésére magyar tisztok és altisztek utaznak titokban Lengyelországba. A felkészítés anyagi költségeit Budapest magára vállalta. Zakopane melletti bázist a lengyel haderőben szol-

gáló magyar és szlovák katonákkal töltötték volna fel. Az ott gyülekező, különleges feladatokra szánt legénység magyar tisztektől kapott volna speciális felkészítést, többek között vasúti robbantásokra. A Lengyelországban szerveződő magyar egységek felügyeletét Guillaume Árpád vkt. ezredes, krakkói magyar konzul látta el.⁵⁹

A március 18-án aláírt rigai béke nyomán Lengyelország már nem volt érdekelt a Felvidék megszerzésére irányuló kockázatos magyar vállalkozás támogatásában. IV. Károly király visszatérési kísérlete után Románia is garanciális egyezményt kötött Csehszlovákiával és a délszláv állammal. Az elcsatolt magyar területek fegyveres úton való visszaszerzésének korábban is csekély volt az esélye, bár amikor a szovjet-orsz erők Varsó közelében jártak, a nagyhatalmak katonai körei komolyan fontolóra vették a Nemzeti Hadsereg felhasználását, ami valószínűleg együtt járt volna valamiféle (területi, fegyverkezési) kompenzációval. A szovjet-orsz háború befejeződésével és a kisantant létrejöttével azonban már semmi esély nem maradt, hogy Magyarország egy győztes állammal szemben sikerrel érvényesíthesse területi igényeit, hogy visszavehesse a Felvidéket, vagy annak akárcsak egy részét.

JEGYZETEK / NOTES

1. Sakmyster, Thomas (2001): Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944. Helikon. Budapest. 37–39. old.; Romsics Ignác (2017): Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve. In: Uő. A Horthy-korszak. Helikon. Budapest. (11–177. old.) 51. old.
2. Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára (HIM HL) Nemzeti Hadsereg Fővezérsege (NH Főv.) I. a. 2045/1919.; Boros Ferenc (1967): A magyar ellenforradalmi reakció revíziós politikájának egyes kérdései (1919–1920). Hadtörténelmi Közlemények. 14. évf. 4. sz. (664–687. old.) 668. old.
3. HIM HL NH Főv. I. a. 2045/1919.; Dombrády Lóránd (2012): A legfelsőbb hadúr és hadserege. Kairosz. Budapest. 32–33., 71. old.
4. HIM HL Vezérkar Főnöke (VKF) Eln. I. 201/1920.
5. HIM HL VKF Eln. II. 1121/1/1919.; 1206/5/1919., 1214/4/1919., 1227/2/1919.; HIM HL Hadügyminisztérium (HM) Eln. 5. 1126/1919.; HIM HL NH Főv. I. a. 2969/1919.
6. HIM HL VKF Eln. II. 124/4/1920., 201/2/ 1920.; HIM HL VKF Eln. I. 10 882/1920.

7. HIM HL VKF Eln. II. 1218/11/1919., 301/4/1920.; Boros (1967) 673–674. old. Továbbá Gulyás László (2008): *Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság*. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő. 180–190. old. illetve Gulyás László (2008/b): *Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908–1948*. Corvinus Publishing. Toronto-Buffalo. 191–207. old.
8. Kovács István (2012): *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél*. Magyar Napló. Budapest. 54–55. old.; Meltyuhov, M. I. (2001): *Szovjetszko–polszkie wojni. Vojenno polityiceszkoje protyivosztojanijje 1918–1939*. gg. Moszkva. 28–29. old.
9. Dombrády (2012) 73–74. old.
10. Hornyák Árpád (2004): *Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927*. Fórum. Novi Sad. 80. old.
11. Gulyás László (2012): *A Horthy-korszak külpolitikája, I. kötet. Az első évek 1919–1924*. Attraktor. Máriabesnyő. 29–30. old.
12. Deák, Francis – Ujváry, Dezső Ed. (1939): *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. Volume I. 1919–1920*. Royal Hungarian University Press. Budapest. 163. old.
13. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 63. Külügyminisztérium Politikai ir. (KÜM Pol.) 1323/1920.; MNL OL K 64. Külügyminisztérium rezervált Politikai ir. (KÜM Res. Pol.) 1920–7–28.; Somogyi Erika (1986): *Magyarország részvételi kísérlete az 1920-as lengyel–szovjet–orosz háborúban*. Történelmi Szemle. 29. évf. 2. sz. (313–324. old.) 319. old.
14. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–7–28.
15. Ormos Mária (1984): *Padovától Trianonig*. Kossuth. Budapest. 385. old.; Gulyás (2012) 29–30. old.
16. Hornyák (2004) 81. old.
17. Romsics Ignác (1996): *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*. Osiris. Budapest. 159–160. old.; Hornyák (2004) 86–87. old.
18. Deák – Ujváry (1939) I. 252–254. old.
19. HIM HL VKF Eln. I. 13 123/1920.
20. HIM HL VKF Eln. I. 13 122/1920., 13 124/1920.; Rónaföldi Zoltán (2016): *Páncélvonataink. II. köt. A Tanácsköztársaságtól a II. világháború végéig*. Szerzői kiadás. 149–150. old.
21. HIM HL VKF Eln. I.13 123/1920., 13 124/1920.
22. HIM HL VKF Eln. I. 11 905/1920.; HIM HL VKF Eln. II. 507/410/1920.; Wandycz, Piotr (1962): *France and Her Eastern Allies, 1919–1925. French–Czechoslovak–Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. University of Minnesota Press. Minneapolis. 145. old.

23. Gulyás (2012) 31. old.; Boros (1967) 681. old.
24. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–7–104.; Sakmyster, Thomas (2001): Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944. Helikon. Budapest. 70. old.
25. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–11–35., 1920–11–133.; Ormos 1984. 385–386. old.
26. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–17–146.
27. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–17–121.; Deák – Ujváry 1939. I. 332–333. old.; Kovács István (2012): Csoda a Visztulánál és a Balti-tendernél. Magyar Napló. Budapest. 59. old.
28. Hornyák (2004) 86–87. old.
29. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–11–169.; Gulyás (2012) 36. old.
30. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–41–197.; Divéky Adorján (1938): Magyarország szerepe az 1920-iki lengyel–szovjet háborúban. Külügyi Szemle. 15. évf. 3. sz. (293–301. old.) 295–296. old.
31. Politikatörténeti és Szakszervezeti levéltár (PSZL) VI. 973. 2. Prónay Pál II. 338–340. old., Hornyák (2004) 87. old.
32. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1929–17/7–4334
33. Erdeős László (2007): A magyar honvédelem egy negyedszázada (1919–1944). I. kötet. Attraktor. Máriabesnyő – Gödöllő. I. kötet 155. old.
34. HIM HL VKF Eln. I. 15 245/1920.
35. HIM HL VKF Eln. I. 15 245/1920.; Lehár Antal (1993): Egy katonatiszt naplója, 1919–1921. História. 15. évf. 11. sz. (7–51. old.) 20. old.
36. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–11–35.
37. Godó Ágnes (1961): A Horthy-rendszer kalandor háborús tervei, 1919–1921. Hadtörténelmi Közlemények. 8. évf. 1. sz. (112–144. old.) 124–125. old.; Hornyák (2004) 87. old.
38. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–17/A–1323.
39. Ádám Magda – Ormos Mária szerk. (2006): Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1920–1921. II. kötet. Akadémiai. Budapest. 21–22. old.
40. Ádám – Ormos (2006) II. kötet 21–22. old.
41. Kovács (2012) 67-68. old.; Divéky 1938. 297–298. old.; Deák – Ujváry 1939. I. 503–504. old.
42. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–17–238.; Villat, Louis (1930): Le Role de la Hongrie dans la Guerre Polono–Bolchevick de 1920. Revue Mondiale. Paris. 5. old.
43. Meltyuhov (2001) 78–88. old.
44. HIM HL VKF Eln. I. 15 429/1920., 15 245/1920., 15 429/1920., 15 476/1920.

45. Davies Norman (2011): *White Eagle, Red Star – The Polish–Soviet War 1919–1920 and the „Miracle on the Vistula”*. Random House. London. 181–182. old. Divéky (1938) 299. old.; Villat (1930) 10–11. old.; Somogyi (1986) 323. old.
46. MNL OL K 63. 1929–17/7–4334.
47. HIM HL VKF Eln. II. 21 477/1920., 21 881/1920.; Hornyák (2004) 89–90. old.
48. Lőrincz Zsuzsa (1994): *Az önálló magyar külügyi szervezet újjáalakításának kezdetei (1919–1921)*. Levéltári Szemle. 44. évf. 1. sz. (17–27. old.). 25. old.; Romsics (1996) 62–63. old.
49. MNL OL K 64. KÜM Res Pol. 1920–7–298.; HIM HL VKF Eln. I. 15 245/1920., 15 476/1920. Lejár 1993. 22. old.
50. HIM HL VKF Eln. I. 16 058/1920.; Rónaföldi (2016) 150–151. old.
51. HIM HL VKF Eln. II. 22 912/1920.; Deák – Ujváry (1939) I. kötet 591–592., 643. old.
52. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–7–274., 1920–7–342., 1920–7–343.
53. HIM HL VKF Eln. I. 19 191/1920., Lejár (1993) 22., Rónaföldi (2016) 150–151. old.
54. Sakmyster (2001) 72. old.; Kovács (2012) 70–71. old.
55. MNL OL K 589. (X 4233) Horthy Miklós ir. 8930 mf. I. A. 2.; Lejár (1993) 23. old.
56. Deák – Ujváry (1939) I. 840. old.
57. Politikatörténeti és Szakszervezeti levéltár (PSZL) VI. 973. 2. Prónay Pál II. 380–383. old.
58. Ormos Mária (2000): *Egy magyar médiavezér. Pokoljárás a médiában és a politikában*. I–II. kötet. PolgArt. Budapest. 78–79. old.; Politikatörténeti és Szakszervezeti levéltár (PSZL) VI. 973. 2. Prónay Pál II. 380–383. old.
59. HIM HL VKF Eln. I. 16 644/1920.; HIM HL VKF Eln. II. 22 912/1920., 32/1921.; MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1920–7–356., 1920–7–391.; Erdeős (2007) I. kötet 155. old.; Lejár (1993) 23–24. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

Levéltári források

- Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára (HIM HL)
 HIM HL Nemzeti Hadsereg Fővezérsege (NH Föv.)
 HIM HL Hadügyminisztérium/Honvédelmi Minisztérium (HM)
 HIM HL Vezérkar Főnöke (VKF)
 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
 MNL OL K 63. Külügyminisztérium Politikai (KÜM Pol.) ir.
 MNL OL K 64. Külügyminisztérium Rezervált Politikai (KÜM Res. Pol.) ir.
 MNL OL K 589. (X 4233) Horthy Miklós ir. 8930. mf.
 Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PSZL)
 PSZL VI. 973. 2. Prónay Pál ir. II.

Feldolgozások

- Ádám Magda–Ormos Mária (szerk.) (2006): Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1920–1921. II. kötet. Akadémiai. Budapest.
- Boros Ferenc (1967): A magyar ellenforradalmi reakciórevíziós politikájának egyes kérdései (1919–1920). *Hadtörténelmi Közlemények*, 14. évf. 4. sz. 664–687. old.
- Davies Norman (2011): *White Eagle, Red Star – The Polish–Soviet War 1919–1920 and the „Miracle on the Vistula”*. Random House Publishing. London.
- Deák, Francis – Ujváry, Dezső Ed. (1939): *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. Volume I. 1919–1920*. Royal Hungarian University Press. Budapest.
- Divéky Adorján (1938): Magyarország szerepe az 1920-iki lengyel–szovjet háborúban. *Külügyi Szemle*. 15. évf. 3. sz. 293–301. old.
- Dombrády Lóránd (2012): *A legfelsőbb hadúr és hadserege*. Kairosz. Budapest.
- Erdeős László (2007): *A magyar honvédelem egy negyedszázada (1919–1944)*. I. kötet. Attraktor. Máriabesnyő–Gödöllő.
- Godó Ágnes (1961): A Horthy-rendszer kalandor háborús tervei, 1919–1921. *Hadtörténelmi Közlemények*. 8. évf. 1. sz. 112–144. old.
- Gulyás László (2008/a): *Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság*. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2008/b): *Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908-1948*. Corvinus Publishing. Toronto-Buffalo.

- Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája, I. kötet. Az első évek 1919–1924. Attraktor. Máriabesnyő.
- Hornyák Árpád (2004): Magyar-jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927. Fórum. Novi Sad.
- Horthy titkos iratai (1963) Kossuth Kiadó. Budapest.
- Kovács István (2012): Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél. Magyar Napló. Budapest.
- Lehár Antal (1993): Egy katonatiszt naplója, 1919–1921. História. 15. évf. 11. sz. 7–51. old.
- Lőrincz Zsuzsa (1994): Az önálló magyar külügyi szervezet újjáalakításának kezdetei (1919–1921). Levéltári Szemle. 44. évf. 1. sz. 17–27. old.
- Meltyuhov, M. I. (2001): Szovjetszko–polszkie vojni. Vojenno polityiceszkoje protyivosztojanijje 1918–1939. gg. Moszkva.
- Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig. Kossuth Kiadó. Budapest.
- Ormos Mária (2000): Egy magyar médiavezér. Pokoljárás a médiában és a politikában. I–II. kötet. PolgArt. Budapest.
- Romsics Ignác (1996): Helyünk és sorsunk a Duna-medencében. Osiris. Budapest.
- Romsics Ignác (2017): Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve. In: Uő. (szerk.): A Horthy-korszak. Helikon. Budapest. 11–177. old.
- Rónaföldi Zoltán (2016): Páncélvonataink. II. kötet. A Tanácsköztársaságtól a II. világháború végéig. Szerzői kiadás.
- Sakmyster, Thomas (2001): Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944. Helikon. Budapest.
- Somogyi Erika (1986): Magyarország részvételi kísérlete az 1920-as lengyel–szovjet–orosz háborúban. Történelmi Szemle. 29. évf. 2. sz. 313–324. old.
- Villat, Louis (1930): Le Role de la Hongrie dans la Guerre Polono-Bolchevick de 1920. Revue Mondiale. Paris.
- Wandycz, Piotr (1962): France and Her Eastern Allies, 1919–1925. French–Czechoslovak–Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. University of Minnesota Press. Minneapolis.